

Waloryzacja kultury przemysłowej

Europejska Strategia Promocji Dziedzictwa Przemysłowego

Sugestie dotyczące dalszego opracowywania, rozwijania i wdrażania Rezolucji 1924 (2013) „Przemysłowe dziedzictwo Europy” przyjętej przez Stały Komitet Rady Europy, działający w imieniu Zgromadzenia, dnia 8 marca 2013 roku.

Projekt SHIFT-X – Program dla Europy Środkowej nr 4CE521P4

opracowany przez współpracujące w ramach partnerstwa i oferujące wsparcie sieci europejskie

reprezentowane przez Powiat Zwickau (partner wiodący) oraz Akademię Górniczą we Freibergu (partner akademicki)

dodatkowe informacje:

Carsten.Debes@landkreis-zwickau.de;

Daniela.Walther@iwtg.tu-freiberg.de

Kontakt:

Urząd Miasta Bydgoszczy

Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska

Referat Projektów Europejskich

Natalia Weckwert: n.weckwert@um.bydgoszcz.pl, tel. (52) 58 59 177

**CENTRAL
EUROPE**
COOPERATING FOR SUCCESS.

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL
DEVELOPMENT FUND

Kontekst

Europa – kontynent dziedzictwa przemysłowego

Europa to kolebka globalnego uprzemysłowienia. Również w dzisiejszych czasach przemysł jest kluczową siłą napędową europejskiej gospodarki. W następstwie ostatniego kryzysu finansowego produkcję przemysłową ponownie uznano za ostoję realnej wartości gwarantującej dochody i miejsca pracy (*EU Competitiveness Report* [Sprawozdanie o konkurencyjności europejskiej], 2013)ⁱ.

Przemysłowe miasta i regiony Starego Kontynentu w znacznym stopniu przyczyniły się do panującego na nim dobrobytu, stanowiąc szkielet rozwoju gospodarczego oraz główne źródło innowacji. Choć w niektórych z nich wciąż odbywa się produkcja przemysłowa, inne straciły w minionym wieku na znaczeniu z powodu globalizacji, przejścia od socjalizmu do gospodarki rynkowej oraz innych zmieniających się warunków ramowych.

Ze względu na wieloletnią historię przemysłu oraz odnotowane z biegiem czasu zmiany modeli produkcji Europa jest dziś kontynentem o największym materialnym i niematerialnym dziedzictwie przemysłowym na świecie.

Dziedzictwo to stanowi ponadto temat prawdziwie europejski – choć doświadczenia poszczególnych państw mogą się różnić, przemysłowa przeszłość stanowi jeden z głównych wspólnych korzeni krajów położonych na Starym Kontynencie. Już pierwsze kroki w kierunku zjednoczonej dziś Europy były oparte na przemyśle – utworzenie w 1951 r. Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali (EWWiS) świadczy o tym, że sama Unia Europejska stanowi element dziedzictwa przemysłowego.

Wspólna definicja

W rozumieniu podmiotów wspierających projekt - na dziedzictwo przemysłowe składają się miejsca, struktury, kompleksy, obszary i krajobrazy, a także związane z nimi maszyny, przedmioty i dokumenty potwierdzające minione lub zachodzące przemysłowe procesy produkcji, wydobycia surowców i ich przetwarzania w towary, jak również wykorzystywana w tym celu infrastruktura energetyczna i transportowa.

Mowa tu zarówno o dobrach materialnych – nieruchomościach i ruchomościach – jak i o dobrach niematerialnych, takich jak wiedza techniczna, organizacja pracy i personelu oraz spuścizna społeczna i kulturowa, która ukształtowała życie społeczności, a także doprowadziła do zmian w organizacji całych społeczeństw i świataⁱⁱ.

Należy chronić cenne elementy tego dziedzictwa. Jest to cel, który można osiągnąć dzięki rozważnemu ponownemu ich wykorzystaniu.

Główne wyzwania

Obiekty dziedzictwa przemysłowego są regularnie poddawane silnej presji wynikającej z rozwoju gospodarczego lub ekologicznego. Jak ukazują podobne doświadczenia, wartość miejsc istotnych z kulturalnego punktu widzenia oraz industrialnych krajobrazów często zostaje dostrzeżona z opóźnieniem. W wielu przypadkach relikty te są szybko usuwane jako symbole niepopularnej przeszłości lub popadają w ruinę. Tymczasem konserwacja i ponowne wykorzystanie elementów dziedzictwa przemysłowego może stanowić część zrównoważonego i aktualnego rozwoju miasta, prowadząc do powstania wspaniałych miejsc do życia i pracy.

W niektórych regionach związana z industrializacją dominująca kultura przetrwała mimo utraty przez gałęzie przemysłu wiodącej pozycji w gospodarce, co częściowo ogranicza alternatywne ścieżki rozwoju. Zewnętrzne postrzeganie regionów z przeszłością przemysłową wciąż jest głównie negatywne. Powszechnie uważa się je za brudne, nieatrakcyjne i dotknięte kryzysem gospodarczym. Mają one jednak duży potencjał w zakresie kwestii związanych z dziedzictwem, w oparciu o które można wykreować ich pozytywny i unikatowy wizerunek oraz doprowadzić do uzyskania korzyści ekonomicznych.

Zagadnienie o europejskim znaczeniu

My, podmioty, zrzeszenia, instytucje, jednostki wspierające przedmiotową ideę, uważamy, że przywiązanie właściwej wagi do dziedzictwa przemysłowego jest niezwykle istotne z punktu widzenia obecnej i przyszłej spójności społecznej, jak również rozwoju gospodarczego w Europie. Wspieranie i promowanie dziedzictwa umożliwi:

- zrozumienie przemysłowych i historycznych podstaw dzisiejszego życia;
- zachowanie dowodów na istnienie dawnych systemów produkcji, a przy tym również warunków pracy oraz ich społecznego wpływu;
- rozwój europejskiej gospodarki przebiegający w sposób zrównoważony i oparty na wewnętrznych podstawach;
- rewitalizację przestrzeni miejskiej polegającą na opracowywaniu nowych i kreatywnych sposobów wykorzystania struktur i obiektów dziedzictwa przemysłowego oraz nieużytków poprzemysłowych;
- uczynienie tych ważnych dóbr kultury dostępnymi dla obywateli jako użytkowników i odwiedzających.

Z radością stwierdzamy, że społeczna waga dziedzictwa przemysłowego cieszy się coraz większym zainteresowaniem europejskich organów politycznych i administracyjnych. Najnowsze przejawy wzrastającej świadomości w przedmiotowym zakresie to:

- Rezolucja 1924 (2013) w sprawie przemysłowego dziedzictwa Europy przyjęta przez Radę Europy;
- przedstawiane przez Komisję Europejską, Dyрекcję Generalną ds. Przedsiębiorstw i Przemysłu, szczegółowe zaproszenia do składania wniosków dotyczących projektów współpracy na rzecz turystyki międzynarodowej opartej na Europejskim dziedzictwie kulturowym i przemysłowym (69/G/ENT/PPA/13/411), jak również
- liczne współfinansowane przez Unię projekty związane z przedmiotowym tematem (ERIH, ReSource, SHIFT-X, Second Chance i inne).

Sugestie

Troska o przemysłowe korzenie Europy

My, podmioty, zrzeszenia, instytucje, jednostki wspierające projekt, uważamy dziedzictwo przemysłowe za kluczowy element zrównoważonego rozwoju terytorialnego i społeczno-gospodarczego.

Zwracamy się do wszystkich według właściwości **krajowych i Europejskich organów rządowych** o włączenie tematyki dziedzictwa przemysłowego w sposób widoczny i na stałe do ich programów. Prosimy o polityczną i administracyjną wolę **ochrony, utrzymania, promowania, rozwijania i ponownego wykorzystania europejskiego dziedzictwa przemysłowego** we wszystkich jego wymiarach. Powinno ono znaleźć odzwierciedlenie w **specjalnych unijnych i krajowych programach finansowania** na rzecz dziedzictwa przemysłowego lub ewentualnie w wyraźnym włączeniu przedmiotowego tematu w ramy innych programów, takich jak INTERREG, Horyzont 2020, Kreatywna Europa czy programy krajowe.

My, wspierający tę ideę interesariusze, pragniemy podkreślić naszą **determinację ukierunkowaną na współpracę między sobą oraz z krajowymi i unijnymi organami administracyjnymi** w zakresie dziedzictwa przemysłowego. W związku z powyższym niniejszy dokument pełni funkcję dokumentu programowego, jak również protokołu ustaleń dotyczących wzmożonej współpracy.

Dokument strategiczny został oparty na następujących fundamentalnych rezolucjach działających na terenie całej Europy podmiotów, dotyczących dziedzictwa oraz konkretnie dziedzictwa przemysłowego:

- o Karta Wenecka (1964)ⁱⁱⁱ
- o Karta Tagilska (TICCIH 2003)^{iv}
- o Zasady Dublińskie (TICCIH and ICOMOS 2011)^v
- o Deklaracja z Greenwich (Komitet Dziedzictwa Przemysłowego i Inżynieryjnego Europa Nostra [Europa Nostra Industrial and Engineering Heritage Committee, IEHC] 2011)^{vi}
- o Rekomendacja UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego (2011)^{vii}
- Rezolucja 1924 (2013) w sprawie przemysłowego dziedzictwa Europy przyjęta przez Radę Europy^{viii}

Mimo istnienia powyższych regulacji, Europa do tej pory nie wypracowała wspólnego podejścia do promowania dziedzictwa przemysłowego. Niniejszy dokument strategiczny prezentuje przedstawione poniżej sugestie dotyczące sposobów na uzupełnienie istniejącej luki w zakresie europejskiego dziedzictwa przemysłowego. Opracowano je w ramach projektu SHIFT-X pn. „**Dziedzictwo kulturowe motorem zmian społeczno-gospodarczych w regionach poprzemysłowych**” współfinansowanego dzięki Europejskiej Współpracy Terytorialnej (Program dla Europy Środkowej, czas trwania projektu: 2012-14). Uzgodniony dokument zostanie rozpowszechniony w Genk (Belgia) 15.10.2014 roku podczas konferencji końcowej projektu SHIFT-X.

Temat 1: Współpraca podmiotów związanych z dziedzictwem przemysłowym

Intensywność poziomej i pionowej współpracy między podmiotami związanymi z dziedzictwem przemysłowym jest znacznie zróżnicowana w całej Europie na wszystkich poziomach terytorialnych (regionalnym, krajowym i ogólnoeuropejskim). Interakcja między interesariuszami sprzyja dostrzeganiu kulturowej, społecznej i gospodarczej wartości dziedzictwa przemysłowego oraz wykorzystaniu jego potencjału. Przyczynia się to do większej efektywności projektów dotyczących przedmiotowej kwestii, sprzyja wykorzystywaniu nauki płynącej z doświadczeń zdobytych przy okazji realizacji powiązanych inicjatyw oraz pozwala na korzystanie z synergii. Współpraca umożliwia interesariuszom przemawianie jednym głosem w imieniu dziedzictwa przemysłowego.

W celu promowania kooperacji i współdziałania między zaangażowanymi interesariuszami na wszystkich poziomach terytorialnych, sugerujemy podjęcie następujących działań:

- powołanie organów ds. mediacji i koordynacji zatwierdzonych przez NGO, samorządy, organy administracyjne, instytucje naukowe itp.;
- wspieranie wymiany rozwiązań opartych na najlepszych praktykach z zakresu zarządzania, konserwacji, ponownego wykorzystania oraz modeli finansowania w celu powołania grup eksperckich i lobbystów (wolontariuszy, menedżerów, polityków) oraz sieci nauczania między obiektami;
- ustanawianie nowych lub współpraca z istniejącymi trustami i fundacjami działającymi w obszarze dziedzictwa przemysłowego.
- promowanie i odwzorowywanie różnorodnych oddolnych praktyk, przy uwzględnieniu roli odgrywanej przez społeczność poprzez przypisywanie nowych wartości i znaczenia dziedzictwu przemysłowemu jako konstruktorowi społecznemu;
- opracowanie Europejskiej Deklaracji Dziedzictwa Przemysłowego przy wsparciu wszystkich europejskich interesariuszy.

> Cel 1: Lepsza koordynacja i współpraca między regionalnymi, krajowymi i europejskimi podmiotami związanymi z dziedzictwem przemysłowym

Temat 2: Zachowanie i wykorzystanie dziedzictwa przemysłowego

Materialne i niematerialne dziedzictwo przemysłowe zasługuje na ochronę ze względu na swą głęboką wartość. Tymczasem w wielu przypadkach jest ono zagrożone. Przez wiele lat było ono bowiem negatywnie postrzegane, a stare regiony przemysłowe odnotowywały strukturalne problemy gospodarcze. Rozważne ponowne wykorzystanie to preferowany sposób zachowania dziedzictwa przemysłowego.

Przed wyżej wspomnianymi regionami rozpościerają się unikalne szanse na rozwój gospodarczy oparty na ich przemysłowym dziedzictwie: dostępnej przestrzeni, infrastrukturze i architektonicznej wartości obiektów, jak również wyjątkowych umiejętnościach, tradycjach i kulturze mieszkańców. Dziedzictwo przemysłowe może jednak posłużyć nie tylko do osiągnięcia rozwoju gospodarczego, ale również do celów turystycznych, związanych z kulturą i muzealnictwem. Obiekty przemysłowe można przekształcić w wyjątkowe przestrzenie mieszkalne lub przeznaczone do pracy w ramach przemysłu

kreatywnego, biorąc pod uwagę jego związek ze staro-przemysłowym stylem. Niejednokrotnie obiekty dziedzictwa przemysłowego nie wymagają wsparcia w formie dotacji publicznej, jeżeli wykorzystuje się je, mając na uwadze ich cechy szczególne.

Aby promować ochronę dziedzictwa przemysłowego, zwracamy się do krajowych i unijnych organów administracyjnych o wsparcie inicjatyw na rzecz:

- zwiększania świadomości dotyczącej określonych wyzwań związanych z ochroną dziedzictwa przemysłowego (które znacznie różnią się od tych obserwowanych przy zapewnianiu ochrony tradycyjnym zabytkom);
- jasno zdefiniowania elementów dziedzictwa przemysłowego, które warto objąć ochroną, przed rozpoczęciem administracyjnego procesu ochrony, aby zagwarantować możliwość ich ponownego wykorzystania;
- finansowania podstawowych działań związanych z utrzymaniem obiektu ze środków publicznych w zakresie, w jakim nie pokrywają ich dochody z ponownego wykorzystania obiektu;
- inwentaryzacji dziedzictwa przemysłowego w państwach europejskich oraz stworzenia publicznie dostępnej platformy łączącej krajowe inwentarze;
- współpracy z interesariuszami zajmującymi się działalnością kulturalną i proekologiczną mającej na celu zaangażowanie w sprawy dziedzictwa przemysłowego nowych partnerów z ich własnymi metodami lobbowania.

> Cel 2.1: Zachowanie dziedzictwa przemysłowego

Aby promować wykorzystanie dziedzictwa przemysłowego, zwracamy się do krajowych i unijnych organów administracyjnych o wsparcie inicjatyw na rzecz:

- wspierania oddolnych działań zmierzających do stworzenia koncepcji utrzymania i ponownego wykorzystania obiektu poprzez początkowe ich dofinansowanie, wspomaganie działań marketingowych obiektów (tzw. marketingu miejsc) itp.;
- wyraźnego ujęcia dziedzictwa przemysłowego w krajowych i regionalnych planach rozwoju, jak również aktywności obywatelskich mających na celu zapewnienie skoordynowanych działań sprzyjających ponownemu wykorzystaniu;
- promowania właściwych systemów finansowania projektów ponownego wykorzystania dziedzictwa przemysłowego, np. partnerstwa publiczno-prywatnego, finansowania społecznościowego (crowdfunding), funduszy odnawialnych (fundusz rewolwingowy), systemów gwarancji publicznych, systemów ulg podatkowych itp.;
- umożliwiania stosowania zintegrowanego podejścia łączącego w sobie różne opcje ponownego wykorzystania przestrzeni w ramach jednego obiektu;
- finansowania badań dotyczących przedmiotowej kwestii oraz tworzenia centrów kompetencji na potrzeby ekonomicznej oceny projektów dotyczących dziedzictwa przemysłowego;
- zachęcanie architektów i szkół projektowania do skupienia się na szkoleniach z zakresu ponownego wykorzystania obiektów i ich rewitalizacji.

> Cel 2.2: Wykorzystanie dziedzictwa przemysłowego

Temat 3: Tworzenie wizerunku „Dziedzictwa Przemysłowego”

Miejsca o przemysłowej przeszłości często wciąż przywołują negatywne konotacje, są kojarzone z kurzem, brudem i upadkiem. Tymczasem wykorzystanie dziedzictwa przemysłowego do promowania korzystnego wizerunku regionu o unikalnych walorach wiąże się z dużym potencjałem – można odwołać się np. do pionierskiego ducha, tradycji i zdolności do tworzenia innowacji.

Dotychczas w niewielkim stopniu korzystano z powyższych możliwości. Niemniej pojawiły się pierwsze obiecujące projekty, głównie na szczeblu europejskim: część Europejskich Stolic Kultury koncentrowała się na dziedzictwie przemysłowym (np. Glasgow w 1990 roku, Lille w 2004 roku, Liverpool w 2008 roku i Essen w 2010 roku), utworzona została platforma „Europejski Szlak Dziedzictwa Przemysłowego”, inicjatywa „Europejski Rok Dziedzictwa Przemysłowego” stowarzyszenia E-Faith, wiele osób uhonorowano Nagrodą UE w dziedzinie Dziedzictwa Kulturowego / Europa Nostra za renowację struktur i obiektów dziedzictwa przemysłowego.

Aby wspierać kreowanie pozytywnego wizerunku, proponuje się następujące działania:

- włączanie dziedzictwa przemysłowego do tematów poruszanych w ramach ogólnej edukacji w celu zwiększania świadomości i zrozumienia;
- organizowanie wspólnych działań promujących europejskie dziedzictwo przemysłowe poprzez konkursy, kampanie, festiwale, Europejskie Dni Dziedzictwa Przemysłowego;
- ustanowienie europejskich i krajowych nagród za wyjątkowe inicjatywy dotyczące dziedzictwa przemysłowego;
- wdrażanie europejskich i krajowych strategii i kampanii promujących dziedzictwo przemysłowe;
- organizowanie wystaw dotyczących przedmiotowych kwestii na poziomie krajowym i regionalnym;
- wspieranie sztuki, kultury i turystyki jako skutecznych sposobów zwracania uwagi na zapomniane obiekty przemysłowe;
- wzmocnienie związku między instytucjami dziedzictwa przemysłowego oraz aktywnego przemysłu rozumianego jako „żywe dziedzictwo przemysłowe”.

> Cel 3: Zwiększanie świadomości w zakresie dziedzictwa przemysłowego

My – podmioty, zrzeszenia, instytucje, jednostki wspierające – oczekujemy, że po podjęciu powyższych działań nastąpi istotna zmiana podejścia na rzecz uznania kulturowego znaczenia oraz ekonomicznego potencjału europejskiego dziedzictwa przemysłowego

Podmioty wspierające (lista uzupełniana na bieżąco):

- Europejskie stowarzyszenia i instytucje zaangażowane w tematykę dziedzictwa przemysłowego
- główne regionalne i krajowe stowarzyszenia z Europy Środkowej zaangażowane w tematykę dziedzictwa przemysłowego

Adresaci (lista uzupełniana na bieżąco):

Adresaci europejscy :

- Parlament Europejski,
- Komisja Europejska,
- Komitet Regionów,
- Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny
- Dyrekcje Generalne ds. Polityki Regionalnej, Przedsiębiorstw, Kultury
- Rada Europy
- Organizacje europejskie zaangażowane w tematykę dziedzictwa przemysłowego (ERIH, E-FAITH; Europa Nostra)

Adresaci krajowi:

- regionalne władze rządowe
- Ministerstwa (właściwe do spraw gospodarki, ruchu drogowego, nauki i sztuki, zagospodarowania przestrzeni, ochrony zabytków...)
- departamenty rządowe
- Krajowe jednostki ogólnowiatowych organizacji związanych z tematem dziedzictwa przemysłowego (TICCIH; ICOMOS, UNESCO, BBSR, DNK, Kultusministerkonferenz...)

Załącznik 3 – Szczegółowe informacje o podmiotach wspierających (lista uzupełniana na bieżąco):

- Europejski Szlak Dziedzictwa Przemysłowego (European Route of Industrial Heritage, ERIH)

ERIH to sieć informacji turystycznej dotyczącej dziedzictwa przemysłowego w Europie. Aktualnie prezentuje ponad 1.000 obiektów w 43 europejskich państwach. Wszystkie te obiekty stanowią część szesnastu regionalnych oraz trzynastu Europejskich Szlaków Tematycznych, ukazujących przemysłową historię Europy oraz wspólne korzenie – www.erih.net.

i http://ec.europa.eu/enterprise/policies/industrial-competitiveness/competitiveness-analysis/european-competitiveness-report/index_en.htm

ii Wspólne zasady ICOMOS - TICCIH dotyczące ochrony obiektów, struktur, obszaru i krajobrazów dziedzictwa przemysłowego. Zasady Dublińskie. Przyjęte przez 17 Walne Zgromadzenie ICOMOS dnia 28 listopada 2011 roku.

iii Karta Wenecka: Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych. Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS), Drugi Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków. http://www.international.icomos.org/charters/venice_e.pdf

iv Karta Tagilska. <http://ticcih.org/wp-content/uploads/2013/04/NTagilCharter.pdf>

v Wspólne zasady ICOMOS - TICCIH dotyczące ochrony obiektów, struktur, obszaru i krajobrazów dziedzictwa przemysłowego. Zasady Dublińskie. Przyjęte przez 17 Walne Zgromadzenie ICOMOS dnia 28 listopada 2011 roku. Zasady Dublińskie (TICCIH and ICOMOS 2011) http://ticcih.org/wp-content/uploads/2013/10/GA2011_ICOMOS_TICCIH_joint_principles_EN_FR_final_20120110.pdf

vi Komitet Dziedzictwa Przemysłowego i Inżynierskiego (Industrial and Engineering Heritage Committee, IEHC): Deklaracja z Greenwich. <http://www.europanostra.org/UPLOADS/FILS/05-09-Industrial-and-Engineering-Heritage-Committee.pdf>

vii Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Oświaty, Nauki i Kultury: Rekomendacja w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego wraz z definicjami. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=48857%26URL_DO=DO_TOPIC%26URL_SECTION=201.html

viii Zgromadzenie Parlamentarne: Dziedzictwo przemysłowe w Europie. <http://assembly.coe.int/ASP/XRef/X2H-DW-XSL.asp?fileid=19512&lang=EN>